

CORTE INTERAMERICANA DE DERECHOS HUMANOS

CASO DE LOS BUZOS MISKITOS (LEMOTH MORRIS Y OTROS) VS.

HONDURAS SENTENCIA DE 31 DE AGOSTO DE 2021

RESUMEN OFICIAL EMITIDO POR LA CORTE INTERAMERICANA

Sikla kâty 31 2021 mânka ra, Corte Interamericana de Derechos Humanos ba mita âdar ka yaban, pâna baku aitani kulkan ka kum aipasbia Anduras gabamint an Tâ brabri ra, Uplika nani siknis an pruan nani ba. Naha aitani kulkan ka na ra, Anduras gabamint ka ba ai lal ra kahbi sa, uplika nanira ambuk munan nani ba ra, Comision Interamericana de Derechos Humanos wauhtaia N° 64/18. Baha wauhtaika wal, Corte Interamericana de Derechos Humanos mita Gabamint ra, rayaka nani, an rayaka yamni, upla wîna rayaka, luhpia nani rait ka, an wark natka an smatka nani aitani apia kan ba, upla nani rayakaia smatka lâ ka, walbak smat ka lâ ka, râyâ kaia an siknis apu smat ka nani apu kan ba mika ambuk munan ba sa, miskitu 42 siknis takan ba, kâbu wark ka dauki, kampani nani wark ka dauki, mibi suliar an pamali ka nani râyâ ka rait ka kaikras kan ba mika.

I. TAKAN BA

Corte Interamericana de Derechos Humanos ba aitani kulkan, baha nani pât ka takan ba laki kaikan ba, I. Corte ba aisan sa, patka nani takan natka, bara wan rait ka sauhki tikan ba naha taim ka ra. Baha mita Corte ba ulban sa, miskitu nani ba, indian kiamka ba kantry wal ra sa, bara saim tasbaia wal îwi sa, kuna gabamint sât wal tasbaia ra îwi sa, Anduras an Nikarawa wal. Tribunal mita ulbi win, 2003 mânka ra, miskitu kiamka 40,000 kan, bara baha nani ba tawan sirpi nani ra îwi bauhi sa, Muskitia tasbaia ra, naha tawanka na nani ba umpira lâ ka ra îwi sa, skul ka ba sin maya ra sa, an wark lain ka ra ûya âpu sa, bara baku sin pamali kum kum ba plun blâra sa, bara baku sin, tailit (klasit) nani âpu sa an tawan ka nani ba karant âpu mauhi sa, lî klin âpu sa, bara diara nani wala sin. Bara bâku sin muskitia bîla ra upli ka nani ba, wark pain nani ba âpu sa, baha mika gabamit sain ka kumi sin âpu sa, mukitia tasbaia ba ûba laihura ba mika, mibi pasis ba sin ûba mâna ba mika, muskitia tasbaia ra waia kaka. Miskitu uplika nani ba, râyâ kaia wisi wark mânis dauki sa: Tasba wark ka dauki sa, ïnska miskisa, an suliar wark ka: Kans, lapsta an inska alkaia, lî dâdimra nani (daiba) ba, wahsi alkaika sin. Patitara taim ka nani wina nawas kat miskitu nani ba lî

dâdimra nani (daiba) wark ka ai paiaska din ba wal bâman (tang, maskara) nani âpu taki mauhi kan, lapsta ïki ai pamali ka nani ra dakaki kan, tiuh ka nani ba 40 wina 60 Put ra ïwi kan. Bara baha mika, baha pata ba Anduras ra lalah lain ka ra kau ailal aibapi ba mika, Anduras an Nikarawa wal kâbu ka lalma tâni ra miski sa, lî dâdimra nani (daiba) wark ka dauki lain ka bak miski sa, bara miskitu nani patitara miski kan baku daukras sa. Miskitu nani ba 14 mânka alkan taim wina, lî dâdimra nani (daiba) wark ka ba dauki mauhi sa, kampani nani wal. Bara baha wark ka ba “wark lâka” gabamint ulban ba wal, sakuna siknis mânis takan sa: Kiasma nani dih an mahta prui sa upla nani luhpa sahwaia upli ka nani ra. Bûso wark ka ba, lâ an smat ka nani aitani apia taim bara baku sin kâbu tiuh ka ba laki kaikras sa taim,

Siknis nani takan sa, bara; i) katuaia sip sa, ii) Tâla an wina ra puisin nani aipaswi sa (aerombolia), iii) upla pusa puskan ka, iv) Tang pâias ka siknis ka; v) Kauhla, wan wina ra daukan ka (hipotermia), vi) Kiama unta ra prawi ba (barotrauma) vii) pâsa kiasmika saura din sinis ka (intoxicación por monóxido de carbono). lî dâdimra nani (daiba) wark ka bîla ra siknis bâni ba, sip sa kaina dakbaia, suliar ka nani wina ba an tuls ka nani ba kasak aitani kaka, wark ka ba daukiaia taim. Sa, kuna miskaia kampani ka nani ba, miskitu nani ba suliar baku wahbi ba, bûso wark ka daukaia lâ ka aitani apu mauhi sa. Kantrak nani âpu sa wark lâ ka ra wan taim, tuls ka nani ba, aitani apia sa, an sin wark ka dauki ba klîn apia sa, bara bûso ka nani ba wark ba aitani taki mauhras sa.

Naha sans ka ra, corte ba, wilin laki kaikan sa, dukia pât ka nani takan ba, upla indian miskitu 42 mâpa ra ba, muskitia bîla ra ïwi nani ra, an dibait munan sa aslika walhwal ra: a) Lî dâdimra nani (daiba) 34 ba siknis takan sa kâbu tîhu ra ïwan ba, bara mahta pruan siknis ka takan ba an siknis wala nani sin, bûsu wark ka wina, bûsu 12 ba pruanatia sa, siknis takan ba wina, b) Lî dâdimra nani (daiba) 7 ba bût “Lancaster” aman ba ra pruan, putano tang ka kum baiwan taim wina, c) Licar Mendez Gutierrez ba Tukta waitna kum kan, duari kum ra âkan wan bût ka dawan ka mita daukan an wîna tara ba sâkras an nû apia sa âni tanira ra takaskan ba. d) Pamali ka nani ba, lâ bîla an kampani dairiksan ka bak walan uplika ba dahra.

II. DIA MATA

Aitani kulkan nani ba “fondo” ka na bîla ra naha lâ diman ka ra: 1) Aitani kulkan ka na, kampani lalra sa, uplika nani ba rait ka tikbia ra; 2) Upla nani rayaka ra taibi muni tikan, upla nani wîna tara aiska, an tukti ka tiwan ba sin; 3) Wark lain ka ra taibi munan an wark daukan ka yamni kaia sa, an upla bani ba wal kûmi kaia sa an indian kiamka kum ra misbara kaikaia apia sa. Corte ba mika aitani apia sa wisa, upla rayaka ra rispik ka yabras ba, lâ nani yus ka yabras an lâ nani wal aibakras ba.

1) Nina ra aitani kulkan ka ba: Kampani lal ra sa, upla nani rait ka taibi munan ba ra. Corte ba mika, maisa pâki win Anduras gabamint ka ra, dia daukaia ba “lûkan ka kumi” (convencion) wauhtaika ra, mibi kau ai kaina ra waia sa, gabamint uplika nani an uplika ambuk munan nani ra, bara bâku sin gabamint bisnis ka sa siknis takan nani ba kaina dakbaia sa, kampani nani dawan ka nani mika, upla pâtkas nani ba, lâ nani wal kutban ba wal. Baha sinska ba wilin laki kaikbia kaka, gabamint nani ba lâ yamni nani mangkaia sa, laki kaikaia sa, wark turbankira an îsi apia nani ba dukia ra, kampani ka nani ba kaiki kaia sa, wark îsi apia nani ba ra taki taim, baha ba sa lâ nani yamni kira paskaia bara upla rait ka nani taibi tikbia ra wisi, kampani nani dauki kaka, an stadi taki plîki sakaia pât ka nani ba, bara bâku sin klâla ba yus munaia an rait ka nani ba taibi daukbiara wisi.

Bara bâku sin, prâki kaikbia kaka, marikan sa, gabamint nani lâ ka nani pasbia taim, kampani nani sin upla nani rait ka nani ba main kaikbia smat nani plîki; mibi upla nani rait ka nani main kaiki ai bakbia, baha ba upla rait ka nani taibi daukan kabia taim, plîki sakaia, pât ka ba kaina dakbaia, upla nani rits ka nani main ka kaikaia wisi wark ka dauki ba mika, an baha warka ba upla umpira ra ambuk muni sa taim.

Bara bâku sin, prâki kaikbia kaka, Corte mika wilin kaikan sa, Anduras gabamint ka mika lâ an nat ka yamni brîkaia sa, upla rait ka tikaia apia mâpa ra.

2) Râya kaia raitka, upla wîna yamni kira kaia ba, an tukti ka râya ka ba. Corte ba wilin laki kaikan sa, Anduras gabamint ka lal ra kahbi sa, an pât ka ba kaina dakbaia smat ka an nat ka brîkaia kan. Baha dukia ra, Corte ba mika aitani kulkan sa, Anduras gamint ka ba, wark ka ba manis munaika nâtka nani kum kum brîkan, kampani nahki wark ka ba daukaia ba natka nani ba, Lî dâdimra nani (daiba) nani wîna tara ba, main ka kaikaia sa, an sin bût ka nani ba, upla wîna tara ba, pât kumi sin takbia ra wisi kampani bani ba nât ka an smat ka

plîki wina tara ba main kaikaia. Sa, kuna, maisapakan sa, gabamint ba unra lakan, laki kaikaia nat ka an smat ka daukras kan, bût nani kampani ka nani ra bûsu wark taki kan an aksidint takan nani ba an bût “Lancaster” baiwi aman bara Lî dâdimra nani (daiba) nani pruan kâbu lalma ra wark dauki, baha nani kampani ka ba upla râyaka ba main kaiki kaia sa Lî dâdimra nani (daiba) wark ka ba, wark pât kira apia kaia sa. Naha sans ka ra kaiki sa, bagamint ba kaiki si kaikras baku sa, mibi, suliar nani raitka nani mainka kaiki kaia sa nat ka nani ba wal, kampani bila ba ra kaikras bara baku dauki kan, an sin gabamint ba kampani nani ra suin kâbu wark ka nani ba, lâ sirpi nani kampani bîla ra ba wal wark ka nani ba dauki kan, baha mika gabamint lal ra kahbi sa Lî dâdimra nani (daiba) nani aksidint nani takan ba, wîna tara an sins ka ra ambuk munan ba uplika nani ra, an aksidint wala nani takan ba an pruan nani ba sin, bara baku sin tuktika Licar Méndez tiwan takan ba an sin wina tara ba nû api asa. Sa, kuna, gabamin ba **“Convencion Americana”** lâ bîla ra, **art 4.1, 5.1 an 19** ba taibi munan sa, baha ba art 1.1 an 2 ba wal prâki kaikan ba wina sa.

3) *Derecho al trabajo y a sus condiciones justas, equitativas y satisfactorias que garanticen la salud e higiene del trabajador, a la salud, la seguridad social, y la igualdad y prohibición de discriminación.* Corte ba aitani kaiki sa gabamint lal ra sa war daukaia nat ka aitani paskaia kan, suliar nani bani ba wal kumi kaia kan, wîna siknis takras kaia kan, art 26 “Convencion” an sin Reglamento de pesca an código de trabajo wauhtaika ra ulban ba ra. Bâku sin, uplika nani aksidint takan nani bânî ba, naha lâ diman kan a dahra aisi ba, wark taki kan pât lâma ra, bût nani lâ kat takras kan, wark pât kira kan ba ra an sin wark daukaia tuls ka an natkla nani Saura atia kan, bara aksidint nani ba kaina dakbaia kan. Bara corte bila, Lî dâdimra nani (daiba) ka nani ba, pain smalkras kan kampani nani ba mika, kabu warka daukaia nat ka nani aitani apia kan, tuls ka nani ba klaswan kan bara yus munan kâbu munhta wark ka daukaia, bût ra kan taim, pata pira wihta pî kan ba, kasak yamni apia kan, an kiaptin mika diara Saura munaia win ai suliar ka nani kum kum ra. Wan ninara ulban ba, wark daukaia lâ ka nani ba gabamint ba, lâ ba kaikras kan, suliar nani wark dauki taim, bara sin, gabamint tâ brabri ra nani ba ai wark ka daukras kan, wark ba laki kaikras, bara wark nahki dauki ba an upla wîna tara ba kaikaia nahki wark ka dauki ba, aksidint nani kaina dakbi, an sin Lî dâdimra nani (daiba) wark ka ba, wark muskitia ra yaban taki ba, wark îsikira apia sa, bara bâku sin gabamint nûkan dia sat wark ka dauki kan ba an dia pât an aksidint ka nani taki kan ba. Bara baha mika, tribunal ba wilin laki kaikan sa, gabamint

ba ai wark ka daukaia kan ba, daukras suin baha wark ka sat dukiara, “Convencion Americana articulo 26” ra ulban ba baku, baha ba art. 1.1 an 2 wal, baha saim wauhtaika bîla wina.

“Pât âpu lâ ka”, “siknis âpu lâ ka” ba rait ka ra wan taim, “Corte” mika maisapakan 34 ba wina kumi sin ba aksidint apia kan, bara aspital ra kiaptin mika takan minitka ra brih waras kan. Baha dukia takan ba, gabamint ba laki kaikaia ba trai kaikras kan, mibi bût nani ba laki kaikaia nahki wark taki ba an upla nani wina tara pât diman ba laki kaiki suakbi sakaia, bara laki kaikan kan kaka gabamint ba lâka bara pramas ka nani ba kulkras kan. Bâku sin, Corte ba mika maisa pâkan sa, gabamint ba sin mistik takan sa Lî dâdimra nani (daiba) nani ba rait ka nani main kaikikaia kan ba, Lî dâdimra nani (daiba) bâni siknis takan taim wina dactar nani laki kaikaia kan aksidint takuia bâni ba, an sin gabamint ba nû kan Lî dâdimra nani (daiba) nani pât ka nani ba. Sait walak lika, Corte ba kasak yamni kaikan sa, gabamint ba upla nani rits ka ba main kaiki kan an lâ nani ba yabi an daukaia kan, Lî dâdimra nani (daiba) pruras kuna aksidint an kahwa takan ba, an kahwa takan nani ba ra ilp ka yabaia kan, sa kuna ilp ka yabras kan sa.

Gabamint ba un ra lakan, upla wîna raki an klî yâka wapaia lâ ka rait ka ba, bara aksidint an kahwa takan uplika nani ba ai rayaka ba aipasbia, baha mika siknis âpukaia an ai wîna yamnikaia rait ka ba gabamint mika yâka kulkbia kampani an bût dawan ka nani ba.

Baha mika, gabamint ba articulo 26 Convencion wina art. 1.1 an 2 ba taibi munan an kulkras sa.

Corte ba, kaikan sa, naha pât ka na, upla nani ba wal kumisa baku. Baha sins ka ra wal kaikan sa, pât diman uplika nani ba ra misbara kaikimauhi kan, indian kiam ka kum uplika kan ba mika misbara kaikimauhikan an upla umpira kan ba mika sin, baha nani wina kum ka ba sa tukta kum, baha nani uplika kum kum ba kahwa takaskan atia sa, an daktar nani ra bisi wina tara ba laki kaikras kan, bara bâku sin lalah brih ai wina laki kaikaia natka kumi sin âpu kan, bara wark ka pât kira ba daukaia takan kan, ai wina târa ba an ai rayaka tiubia wiras dauki kan.

Naha dukia nani takan ba sa, wark pât kira kan sa, baha ba sa, kâbu munhta ra wark ka miskitu nani taki ba, an dauki kan wark ka ba, lâ wal pûra kaiki kaia kan muskitia bîla ra, bara bâku sin uplika nani pât diman nani ba alba baku kaiki sa, baha kampani ka nani ba ra,

wina tara nani ba main ka kaikras, kiasma tila ra, taski nani tila ra an sin wark bîla ra pât âpu lâ ka bâra kaia kan. Tribunal mika ulban sa aksidint takan uplika nani ba sa, upla kiamka nani kum wina sa, bara umpira lâ ka ra îwi mauhi sa gabamint ra kaiki kan rispik an kulkaia kan gabamint mika. Sa kuna, marikan sa corte mika, gabamint ba lâ an nât ka nani ba yaban daukras kan uplika nani ba rait ka an misbara kaikras ai warka dauki kaia kan, an sin sins ka lâ ka nani ai mina kum taura brihaun sa, bara pât ka diman uplika nani ba, kau karhna kaiki sa. Baha mika, kampani nani ra, pûra kaikras yaban wark dauki nani ba, baku sin, wark ka dauki sait ka ba sa, tawan kum umpira lâ ka ra îwi ba ra sait ka ra, gabamint ba ai pramas ka nani lâ ra ulban ba kulkras Lî dâdimra nani (daiba) nani rait ka nani main kaiki an yâka daukaia. Naha sans ka ra, yawan kaiki sa upla nani aksidint takan nani rait ka kaikras an kulkras sa upla nani misbara kaikras lâ ka aisan ba ra baku, an sin walbak kaia rait ka nani ba articulo 24 an sin misbara kaikaia apia lâ ka sin, convension wauhtai ka art. 1.1 bara ulban baku.

III. AIBAPANKA

Aitani kulkan bara pât nani wapni daukaia an aitani kulkansa, gabamint an aksidint takan uplika nani wal layar ka nani wal, corte ba wal kumi daukan lâ daukan ulban ka nani ba “Convension Americana” wal ulban ba. Baha sins ka lâ ka wal wabia kaka, corte ba ulban sa lâ daukan ka ba, aitani kulkan wal ba reparación baku suin sa. Prâki kaikan taim, gabamint ba aitani kaikan, sait ka wal sut aitani kulki ulban ba: a) Wark inipas daukaia apia lâ ka an auya pah kabia i) Aspital dinkaia an sinka siknis ka daktar ka pali wal, aksidint takan uplika nani an pamali ka nani lahma sika nani yabikaia. ii) Beca nani, aksidint takan uplika nani ba, luhpia nani, an mulika nani aksidint takan uplika nani lahma. iii) Wark nani prugram ka kum diara nani paskaia dukia ra, aksidint an pamaly ka nani ra. iv) Utla nani paski yabaia Lî dâdimra nani (daiba) nani ra an pamali ka nani ra. v) Lilka kum paskaia an marikaia (documental). vi) Acto kum daukaia kantry tara wina kantry wala nani ra, gabamint lal ra kauhan ba an pâtin mâkaban ka an pramas lâ ka daukaia bara klî yabrika daukaia apia sa. vii) Madikaia an publik munaia “Corte IDH” wal lâ daukan ba; b) Lalah ka natka: Talia mâna aibapaia sa aksidint takan nani ba an pamaly ka nani sin, mibi ai nat

ka brî kan nani ba an ai dukia nani brî kan ba, bara baku sin ai dukia nani an adki nani aibapi kaia; c) klî witiska ra daukaia apia watlika: i) Programa social nani ra nina ulbaia Lî dâdimra nani (daiba) aksidint takan uplika ra an pamali ka nani ra. ii) Wauhtaia kum ulbaia sa, muskitu nani tasbaia nani ra, kampani nani ra wihki miski kaka pûra kaikaika lâ ka nani daukaia. iii) Aspital nani sistaim ka ba, karnika yabaia muskitia bîla ra, tawan nani pawî ba wihta wal. iv) Asla takanka kum daukaia sa kupia suipni daukaia an smalkaia wisi. v) Pliki sâkan ka daukaia smat ka daukaia sa, laki kaiaia an lâ daukaia, ya lal ra kauih bani nani ba ra. vi) Upla nani kâbu munhtara tiwan nani ba plîkaia sakaia smat ka nani daukaia. vii) Lâ dimaia natka yamni nani paskaia sa; viii) Kûl apis ka nani ba tâ baiakai an karnika yabaia muskitia bîla ra nani ba ra; ix) Lâ nani paskaia sa muskitia bîla ra gabamint apiska nani ba ra.